

‘Wereldburgerschap’ op onze jenaplanschool

Inleiding

In dit document beschrijven we kort en bondig hoe we wereldburgerschap inhoud en vormgeven op onze school. We gaan daarbij uit van de wettelijke richtlijnen¹ en onze Jenaplanvisie. Helder zal zijn dat de wettelijke eisen en de Jenaplanvisie in elkaars verlengde liggen.

Visie op wereldburgerschap

In de wetgeving wordt gewezen op kennis van de democratie en rechtstaat alsmede de grondrechten. Ook wordt gewezen op het inzicht in de werking van en respect voor de achterliggende basiswaarden, zoals vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit. Ten slotte moet school bijdragen aan het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties en als oefenplaats fungeren om deze vaardigheden te ontwikkelen.

Op onze basisschool hechten we veel waarde aan die laatste punten: werking van en respect voor vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit en het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties. Voor kinderen tussen 4 en 12 jaar wordt zo de basis gelegd om te functioneren in de contemporaine samenleving. Daarmee ligt voor ons de kern bij het sociale en morele burgerschap, waarbij we het politiek-democratische burgerschap² niet tekort willen doen.

De Jenaplanvisie, die het kind holistisch benadert, werkt vanuit de volgende basisprincipes, die aansluiten bij de genoemde punten:

- Elk mens wordt als een cultuurdrager en -vernieuwer erkend en waar mogelijk ook zo benaderd en aangesproken.
- Mensen moeten werken aan een samenleving die ieders unieke en onvervangbare waarde respecteert.
- Mensen moeten werken aan een samenleving die ruimte en stimulansen biedt voor ieders identiteitsontwikkeling.
- Mensen moeten werken aan een samenleving waarin rechtvaardig, vreedzaam en constructief met verschillen en veranderingen wordt omgegaan.
- Mensen moeten werken aan een samenleving die respectvol en zorgvuldig aarde en wereldruimte beheert.
- Mensen moeten werken aan een samenleving die de natuurlijke en culturele hulpbronnen in verantwoordelijkheid voor toekomstige generaties gebruikt³.

De combinatie van deze principes draagt bij aan de kerngedachte van wereldburgerschap, mede omdat kinderen en personeelsleden elkaar op een respectvolle manier over aan kunnen spreken.

¹ artikel 8, derde lid, van de Wet op het primair onderwijs, zoals genoemd in <https://wetten.overheid.nl/BWBR0003420/2018-08-01#Hoofdstuk1> (opgehaald 20-09-2022); aanpassing wettelijke opdracht burgerschap genoemd in Wettelijke opdracht burgerschap | Burgerschap | Inspectie van het onderwijs (onderwijsinspectie.nl) (opgehaald 20-09-2022)

² Biesta, G. (2021), Burgerschapsvorming: Pedagogische en levensbeschouwelijke eigenheid op het democratisch speelveld, Verus.

³Velthausz, F., Winters, H. (2014), Jenaplan School waar je leert Samenleven, NJPV, Zutphen

Vooral het basisprincipe “Elk mens wordt als een cultuurdrager en -vernieuwer erkend en waar mogelijk ook zo benaderd en aangesproken” wordt opgevat als kerngedachte voor de jenaplanning van het begrip burgerschap. Hierbij gaat het om cultuuroverdracht en het experimenteren met nieuwe cultuurvormen. Het ontwikkelen van creativiteit en verbeeldingskracht nemen een belangrijke en zichtbare plaats in. Het kritisch denken over cultuur en samenleving wordt gestimuleerd.

Petersen schrijft over het opvoedingsdoel van de school dat het moet leiden tot mensen die initiatief nemen, bekwaam zijn (...) vriendelijk, beminnelijk, scrupuleus, hulpvaardig (...) eerlijk en onbaatzuchtig (...) en die bereid zijn meer te doen dan anderen, voor die anderen, zonder daar ophef over te maken.⁴ Petersen verbond die opvoeding causaal aan de vrije mens, die als onderdeel van de maatschappelijke, politieke en geestelijke ordening kan functioneren als 'mens van de polis'.⁵ Hij spreekt zich ook uit voor een sterke sociale gevarieerdheid van de leerlingen op een school, want "hoe getrouwer het beeld hiervan de feitelijke sociale gelaagdheid weerspiegelt, hoe rijker het is aan sociale en zuiver menselijke opgaven voor de kinderen zelf, en daarmee een waardevollere voorbereiding voor hun opgaven als volwassenen."⁶ Burgerschap zit daarmee in de genen van het Jenaplanonderwijs.

Burgerschap in het curriculum

In de organisatie van onze Jenaplanschool, waarin we werken met stamgroepen van meerdere leerjaren (onderbouw, groep 1-2; middenbouw, groep 3-4-5; bovenbouw, groep 6-7-8) leren kinderen om met kinderen van andere leeftijden en met andere kwaliteiten, samen te werken en samen te leven. Gedurende hun jaren in een stamgroep veranderen ze van rol (jongste-middelste-oudste), waaraan ook andere taken gekoppeld zijn, bijvoorbeeld in hoe ze elkaar als peers helpen.

In de basisactiviteiten van het Jenaplan (gesprek, spel, werk en viering) wordt bovengenoemde visie inhoud en vorm gegeven. Al deze activiteiten vragen immers om sociaal en maatschappelijke competenties, zoals samenwerking, taken uitvoeren (voor/met anderen), zaken op een respectvolle manier met elkaar bespreken en elkaar ondersteunen en aandacht hebben voor anderen.

In onze school vertalen we de basiswaarden die horen bij wereldburgerschap naar kindniveau. Dat doen we bijvoorbeeld in onze kringgesprekken waarmee we de dag in de stamgroep starten. In die kringgesprekken is de inbreng van de kinderen gelijkwaardig aan die van de stamgroepleider/leerkracht. Er worden tevens afspraken gemaakt over hoe er met elkaar wordt omgegaan, welke werkafspraken er in de stamgroep gelden, maar er worden ook problemen besproken en met elkaar opgelost. Dat gebeurt in een democratisch proces, waarin sprake is van gedeelde verantwoordelijkheid, gedeelde macht en van gelijkwaardige inspraak.

⁴ Petersen, P. (1926/1985) Het kleine Jenaplan, Stichting Uitgeverij Doorbraak, Barendrecht, p. 15.

⁵ Petersen, P. (1926/1985) Het kleine Jenaplan, Stichting Uitgeverij Doorbraak, Barendrecht, p.15

⁶ Petersen, P. (1926/1985) Het kleine Jenaplan, Stichting Uitgeverij Doorbraak, Barendrecht, p. 25

Door de persoonlijke inbreng van individuele kinderen, krijgen kinderen ook de kans om zich in vrijheid te uiten en hun persoonlijke identiteit te laten ontwikkelen. Het is voor ons een gegeven dat elk kind ertoe doet, wie of wat je ook bent. We stimuleren solidariteit waarin we kinderen leren omgaan met verschillende meningen/perspectieven, benaderingen en oplossingen en we dagen ze uit om die perspectieven, benaderingen en oplossingen te wegen om dan met elkaar tot een gezamenlijk standpunt/oplossing te komen. Zo worden naast de algemeen geldende schoolregels ten aanzien van gedrag op school, ook in iedere groep eigen groepsmissie met stamgroepregels opgesteld. Deze worden ieder schooljaar aan het begin van het schooljaar met elkaar besproken en gemaakt. Hierin maken we gebruik van de 5 stappen van Klassenkracht.

Dit is zo verankerd in de cultuur van de school, dat ze voor kinderen en personeel (stamgroepleiders, ondersteuners, schoolleiding, conciërges) als normaal worden ervaren. Door overleg en met onderling respect worden taken opgepakt en verdeeld, problemen opgelost, etc. Dit is zowel in de stamgroep, maar ook breed door de inrichting in leerpleinen op onze school.

Buiten de stamgroep kennen we De Kinderraad, waarin kinderen vanuit elke stamgroep (vanaf groep 3) een vertegenwoordiger sturen. Die vertegenwoordiger wordt democratisch gekozen door de stamgroep. De Kinderraad spreekt meerdere malen per jaar met de schoolleiding en draagt daarbij punten aan die zij van belang achten (onderwerpen gaan van onderwijsinhoudelijk naar gebouw/schoolplein tot omgeving, verkeerssituatie, hondenpoep, zwerfafval, tot het organiseren van een activiteit voor het goede doel). De schoolleiding pakt deze punten op en probeert er, in samenspraak met De Kinderraad, vorm en inhoud aan te geven. Input aan hen wordt geleverd vanuit de groepen en vanuit de schoolleiding. Het vormt een vast onderdeel van de organisatiestructuur.

In de midden- en bovenbouwgroepen vindt twee keer per maand de klassenvergadering plaats, in de onderbouw gebeurt dit tevens één keer in de maand. Hier worden complimenten uitgewisseld, vragen gesteld en wensen gedeeld⁷. Onderwerpen die aan de orde komen zijn van velerlei orde, er worden afspraken gemaakt door middel van consensus of stemming. Uit deze klassenvergaderingen kan ook input aan Het Schoolparlement worden gegeven en andersom. De voorzitters- en notulistenrol wordt steeds wisselend vervuld door kinderen. De stamgroepleider begeleidt dit van de zijlijn. De werkgroep 'Pedagogisch handelen' heeft dit tevens geagendeerd in hun overleggen en zorgen voor borging en goed verlopend proces van de klassenvergaderingen.

Er is beleid om kinderen met verschillende cultuuruitingen in contact te brengen, waaronder interculturele thema's en verschijnselen binnen onze schoolthema's van wereldoriëntatie. Ontdekkend- en onderzoekend leren nemen een belangrijke plaats in en er is actief beleid om leerplaatsen buiten de school te benutten: musea, bedrijven en instellingen, educatieve paden, natuurgebieden, etc.

Kinderen herordenen hun sociale contacten als gevolg van de jaarlijks wisselende groepssamenstellingen: die ervaringen vormen een belangrijk onderdeel van de groeps cultuur. Bij vieringen en gesprekken ligt nadruk op de inhoudelijke kwaliteit én hun betekenis voor het school- en groepsleven.

⁷ Goedknecht, J., Nicolai, J. (2014), Mee eens! De Klassenvergadering als proeftuin voor burgerschap, Bureau voor Levend Leren, Leeuwarden

Leerlijn

Bovengenoemde elementen maken dus vanaf groep 1 t/m 8 deel uit van de cultuur en werkwijze in de hele school. We gebruiken daarbij niet een op papier vastgestelde leerlijn, omdat dit vooral gaat om een attitude van de kinderen, die zich vertaalt in hun gedrag. Wij hanteren daarbij ons gedragsprotocol.⁸We letten erop dat kinderen gedrag laten zien dat respect toont voor vrijheid, gelijkwaardigheid en tolerantie. Van jongere kinderen hebben we dan andere verwachtingen dan van oudere kinderen. Daarbij moet worden opgemerkt dat maatschappelijke ontwikkelingen en actuele zaken vaak onderwerp van gesprek zijn of deel uitmaken van wereldoriënterende thema's. Hierdoor komen begrippen als dictatuur, democratie, stemrecht of leerplicht die direct verband houden met de politiek-democratische burgerschapsvorming aan de orde. Zo wordt bijvoorbeeld jaarlijks aandacht besteed aan Prinsjesdag.

De school in de maatschappij

Vanuit onze visie is de school onderdeel van de samenleving. Dat betekent dat we als school deel willen uitmaken van de buurt en maatschappelijk betrokken willen zijn. Ons schoolgebouw staat in de wijk Gestel. Dit is een al wat oudere wijk. Hier vindt je dan ook een ouderenvereniging die heet "Ontmoet en Groet". Hiermee hebben wij een samenwerking. Daarnaast ligt de VO school Yuverta dicht bij onze school. Wij hebben een onderlinge samenwerking. Hun studenten voeren projecten uit op onze school en organiseren activiteiten voor onze kinderen. Zij huren ook onze gymzaal. De buurtvereniging maakt tevens gebruik van ons schoolgebouw voor hun activiteiten. Tevens gaan we tijdens onze thema's van wereldoriëntatie de wereld in door middel van excursies.

De elf pijlers

Binnen onze thema's van wereldoriëntatie zijn we met de bouw en stamgroep samen aan het werk; probleemoplossend stamgroepwerk. Probleemoplossend stamgroepwerk wordt gedefinieerd als: Een methodiek om kinderen aan de hand van "problemen" die voortkomen uit de kleine (dicht bij huis) of de grote actualiteit (verder weg) op onderzoek wijze te ondersteunen. Dus een maatschappelijk relevant probleem binnen een groep via stappen van het onderzoekend leren vorm te geven. Hierbij leren kinderen vaardigheden ontwikkelen als vragen stellen en formuleren, netwerkleren, argumenteren, samenwerken, ondernemen, beslissingen nemen.

⁸ [Beleidsstuk-sociale-veiligheid.pdf \(bshanevoet.nl\)](#)

Bij de uitwerking van de relatie wereldburgerschapsonderwijs en probleemoplossend stamgroepwerk is gebruik gemaakt van hetgeen door Curriculum.nu is geformuleerd met behulp van burgerschapsonderwijs en het primair onderwijs. Daarbij wordt gewerkt met een elftal pijlers:

1. Vrijheid en gelijkheid	Kinderen leren van, door en over de waarden van de democratische rechtsstaat. Hier is sprake van het omgaan met regels en afspraken in de eigen leefomgeving en deze later te verbinden met de publieke ruimte en samenleving. Bij het aangaan van een probleemoplossend thema (adoptiefase) wordt tijdens een klassenvergadering besproken hoe een en ander aan te pakken. De inbreng van de kinderen is hierbij gelijkwaardig aan de inbreng van de stamgroepleider. Om kwalitatief een goed proces te krijgen zijn afspraken nodig, die met elkaar en voor elkaar geformuleerd worden en omdat het onderzoek gekoppeld wordt aan de kleine actualiteit in de eigen leefomgeving is de verbinding met "het maatschappelijke" gelegd.
2. Macht en inspraak	Kinderen leren manieren waarop ze besluitvormingsprocessen op vreedzame wijze kunnen beïnvloeden. Ze maken kennis met macht en gezag en de wijze waarop dit georganiseerd is op verschillende niveaus. Het leren beslissen is een van de vaardigheden, die besloten ligt binnen het probleemoplossend stamgroepwerk. Op basis van verworven kennis van het "thema" worden beslissingen genomen op persoonlijk, als op groepsniveau. Daarbij zijn de verzamelde argumenten en de wegging daarvan bepalend voor de beslissing(en).
3. Democratische cultuur	Bij de uitvoering van een klassenvergadering is de stem van elk kind relevant, elk kind wordt uitgedaagd een bijdrage te leveren aan het besluitvormingsproces. Daarbij worden de kinderen automatisch geconfronteerd met andersdenkenden. Op basis van de overeenkomsten en verschillen zal uiteindelijk een besluit vallen. Het je verdiepen in de mening van een ander is al een waarde op zich.
4. Identiteit	Kinderen ontdekken hun primaire en secundaire emoties, ambities, talenten en ontwikkelpunten. Ze raken bewust van identiteitsvorming en reflecteren op tradities, vieringen en rituelen. In de jenaplan basisprincipes 2 en 3 staat duidelijk beschreven hoe wij vanuit het jenaplanconcept aankijken tegen identiteitsontwikkeling: -Elk mens heeft het recht een eigen identiteit te ontwikkelen. Deze wordt zoveel mogelijk gekenmerkt door: zelfstandigheid, kritisch bewustzijn, creativiteit en gerichtheid op sociale rechtvaardigheid. Daarbij mogen ras, nationaliteit, geslacht, seksuele gerichtheid, sociaal milieu religie, levensbeschouwing of handicap geen verschil uitmaken. -Elk mens heeft voor het ontwikkelen van een eigen identiteit persoonlijke relaties nodig: met andere mensen; met de zintuiglijke waarneembare werkelijkheid van natuur en cultuur; met de niet zintuiglijk waarneembare werkelijkheid. De hele schoolperiode wordt gekenmerkt door een zoektocht naar de eigen primaire en secundaire emoties, ambities, talenten en ontwikkelpunten. Bij uitvoeringsaspecten van het probleemoplossend stamgroepwerk zal een appel worden gedaan op de aanwezigheid van mogelijkheden, die kinderen hebben. Vanuit eigen talent mede vormgeven aan het onderzoek vormt daarbij een leidend principe. En komt op een gegeven moment de afrondingsfase, waarbij

	gevierd wordt – in jenaplantraditie- wat er ontdekt, bereikt is. En daar mag de groep trots op zijn in de meeste gevallen.
5. Diversiteit	Kinderen leren woorden te geven aan wat de ander doet en wil en ontdekken daarin overeenkomsten en verschillen. Ze leren onderlinge conflicten vreedzaam op te lossen. Ze maken kennis met levensbeschouwelijke stromingen. Vanuit het jenaplanconcept wordt gewerkt vanuit het principe “uitgaan van verschillen”. In een meerjarige stamgroep zijn van nature veel verschillen. Door veel met elkaar te ondernemen komen kinderen in aanraking met die verschillen. En in de mini-samenleving, zoals een stamgroep, leer je met elkaar te verhouden, van elkaar te leren, samen conflicten op te lossen. Het gegeven dat elk kind er toe doet, wie of wat je ook bent is een belangrijk uitgangspunt en beïnvloedt het proces, waarin kinderen zitten bij de uitvoering van veel activiteiten in een stamgroep.
6. Solidariteit	Kinderen ontwikkelen manieren om de eigen en de belangen van anderen te behartigen; alsmede uitsluiting, onrechtvaardigheid, discriminatie en ongelijke behandeling te herkennen en benoemen. Op verschillende plekken in deze blauwdruk is al verwoord, dat door het proces van het samen werken aan het onderzoekswerk de inbreng van iedereen gewenst is, niemand wordt uitgesloten. Kinderen leren omgaan met verschillende meningen, benaderingen, oplossingen en worden uitgedaagd ze te “wegen” om uiteindelijk tot een gezamenlijk standpunt, conclusie, resultaat te komen.
7. Digitaal samenleven	Kinderen leren over de effecten van de online wereld op hun identiteit, persoonlijke (online) leven en op de publieke sfeer. Ze leren kritisch en creatief denken over media-inhouden en -processen en daar ook naar handelen. Bij het onderzoekswerk maken de kinderen gebruik van de ICT mogelijkheden. Ieder kind vanaf groep 3 heeft de beschikking tot een eigen (geleende) laptop op Het Mooiste Blauw. Het zullen bronnen zijn, die altijd kritisch bekeken dienen te worden, omdat er een veelheid aan informatie wordt aangeboden. Kinderen leren hierdoor kritisch en creatief denken over media-inhouden en-processen en daar ook naar handelen
8. Duurzaamheid	Kinderen leren in duurzaamheidskwesties over verschillende waarden en belangen en de gevolgen daarvan voor de leefomgeving, nu en later. Ze leren duurzame keuzes te herkennen en te reflecteren op hun eigen gedrag. Afhankelijk van de onderzoeksonderwerpen zullen kinderen leren om duurzaamheidsaspecten mee te nemen en daarin keus te leren maken. Bij onderzoekskwesties zitten veel verschillende waarden en belangen en de gevolgen daarvan voor de leefomgeving nu en later moeten meegenomen worden in de afwegingen.
9. Globalisering	Kinderen verkennen hoe zij zelf, groepsgenoten en andere mensen in Nederland verbonden zijn met andere delen van wereld en leren over internationale samenwerking. Kinderen zullen bij veel onderwerpen geconfronteerd worden met internationale dimensies, ook al wordt gepropageerd “dicht bij huis te beginnen”. Invloeden komen van veel kanten.
10. Technologisch burgerschap	Kinderen leren over de invloed van technologische ontwikkelingen op henzelf en hun leefomgeving. Ze leren ethische kwesties te herkennen en gaan in gesprek over verschillende perspectieven, die ze zelf kunnen innemen. Technologie en de invloed ervan komen in het dagelijks leven van kinderen voor. Daardoor zullen ze ook doordringen in de

	onderwerpen, die op schoolniveau worden aangepakt. Kinderen zullen ethische kwesties tegenkomen en herkennen en worden uitgedaagd in gesprek te gaan over verschillende perspectieven, die kinderen zelf in kunnen nemen.
11. Denk- en handelwijze	Kinderen leren kritisch denken en handelen, empathische vermogens, ethisch redeneren en communiceren. Deze denk- en handelwijzen worden toegepast in samenhang met de inhoud van de overige bouwstenen.

Leerdoelen

Onze visie en de vertaling daarvan in de praktijk laat zien dat we vooral werken aan de attitude van de kinderen. Attitude laat zich lastig 'vangen' in doelen, maar laat zich wel vertalen in gedrag.

- Kinderen leren om met elkaar samen te werken.
- Kinderen leren om elkaar op een respectvolle manier (aan) te spreken.
- Kinderen leren om de mening van een ander te respecteren door te laten zien dat er meerdere perspectieven kunnen zijn.
- Kinderen leren om verantwoording te nemen en af te leggen voor hun eigen gedrag.
- Kinderen leren om gedeelde verantwoording te nemen en af te leggen voor het gedrag van de groep.
- Kinderen leren elkaar te ondersteunen door gepaste hulp aan te bieden indien daar behoefte aan is.
- Kinderen leren om gezamenlijk problemen te bespreken en in consensus tot een oplossing te komen.

Monitoren

Het monitoren van wereldburgerschap is een continu proces, dat zich dagelijks in elke stamgroep manifesteert. Het is aan de stamgroepleider om, samen met de kinderen, te zorgen voor een goed leer- en leefklimaat. Indien kinderen moeite hebben om het gewenste gedrag te laten zien, zal de stamgroepleerkracht dat op een gepast moment bespreekbaar maken. Bovendien wordt in teamoverleg tussen leerkrachten en in het leerlingvolgsysteem het functioneren van elk kind beschreven. Daarmee wordt ook vastgelegd en vastgehouden hoe een kind zich ontwikkelt op dit gebied en is er een warme overdracht van bouw/stamgroep naar bouw/stamgroep. In onderstaand schema wordt aangegeven hoe activiteiten passen bij de doelen.

Kinderen leren

	met elkaar samen te werken	elkaar op een respectvolle manier (aan) te spreken	de mening van een ander te respecteren door te laten zien dat er meerdere perspectieven kunnen zijn	verantwoording te nemen en af te leggen voor hun eigen gedrag	gedeelde verantwoording te nemen en af te leggen voor het gedrag van de groep	elkaar te ondersteunen door gepaste hulp aan te bieden indien daar behoefte aan is	gezamenlijk problemen te bespreken en in consensus tot een oplossing te komen
4/5 mei							
Actie goed doel							
Attenties buurt bij feestdagen							
Close reading							
Dans lessen							
Drama lessen							
Excursies							
Individueel/ zelfstandig werken							
Klassenvergadering							
Kringgesprekken							
Mediawijsheid							
Presentaties							
Samenwerking externe							
Scholenbezoek VO							
Schoolkamp							
Stamgroepregels							
Kinderraad							
Sportdag							
Tutorlezen							
Verkeer							
Vieringen							
Wereldoriëntatie							
Werken in tafelgroepjes							

